

“D LB LG SEL ve D LB LG S DI I” KAVRAMLARI ÜZER NE

Erdoğan BOZ*

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 05.12.2020
Kabul Tarihi 18.12.2020
Yayın Tarihi 25.12.2020

DOI: 10.48147/dada.3

Yazar Bilgisi

*Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-2883-4221>

dr.erdoganboz@gmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

ÖZ

Dilbilim ve dilbilgisi ara tirmalarında ço u zaman (*) imi kullanılarak verilen örnekler için “*dilbilgisi dı ı, dil dı ı, mantık dı ı, kabul edilemez/yanlı , kullanım dı ı, anlamsız vb.*” pek çok terim kullanılmaktadır. Söz konusu im ve/veya terimlerin kullanıldı ı ba lamlara bakıldı ında terimlerin birbirine yakın veya uzak anlam ta ıması dikkat çekicidir. Okuyucu açısından bu durumun bir kavram ve terim karma asına neden oldu u (veya olaca ı) açıktır:

- “Furiously sleep ideas green colorless” (Chomsky, 2002:15)
- “Biz [Zeynep’in [Aylin’in [Berna’nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk.” (mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)
- “*ild, *lid ya da *idl” (Turan vd., 2018:19)
- “*sessiz süt, *görgüsüz çikolata, *karton yürüyü , *ekme i iç-“ (Çetinkaya, 2020:324)
- “öl- fiili “Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor” (Do ru, 2020:15)

Bu karma anın giderilmesi için öncelikle bir literatür taraması yapılarak farklı terim ve kavramların tespit edilmesi gerekmektedir. kinci a amada ise çok terimlili in (çok adlılık) ve kavram karga asının giderilerek en uygun terimlerin önerilmesi ve buna göre de erlendirme yapılması beklenmektedir. Bu yazıda Chomsky ve Uzun’un *dilbilgisel* ve *dilbilgisi dı ı* kavramlarına dair görüşleri dikkate alınarak dil ara tirmalarındaki mevcut kavram karışıklı ı ve çok terimlilik sorunları tartışılacak, ayrıca de erlendirmeler yapılacaktır.

Dilbilgisel, dilbilgisi dı ı, kabuledilebilir, anlamlı, anlamsız

Atıf Bilgisi

Boz, Erdoğan (2020). “Dilbilgisel ve Dilbilgisi Dı ı Kavramları Üzerine”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Ara tirmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 1-11.

ON “GRAMMATICAL” AND “UNGRAMMATICAL” CONCEPTS

Erdo an BOZ*

Article info

Submitted 05.12.2020
Accepted 18.12.2020
Published 25.12.2020

DOI: 10.48147/dada.3

Authors info

*Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-2883-4221>

dr.erdoganboz@gmail.com

Eskisehir Osmangazi University,
Department of Turkish Language and
Literature, Eskisehir / TURKEY

Keywords

Cite this article as

ABSTRACT

In linguistics and grammar research, the examples given by using the (*) sign are " ungrammatical, non-linguistic, non-logical, unacceptable / incorrect, out of use, meaningless, etc." many terms are used. Considering the contexts in which these signs and terms are used, it is striking that the terms have close or distant meanings. It is clear to the reader that this situation causes (or will be) a confusion of terms and concepts:

- “Furiously sleep ideas green colorless” (Chomsky, 2002:15)
- “Biz [Zeynep’in [Aylin’in [Berna’nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk.” (mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)
- “*ild, *lid ya da *idl” (Turan vd., 2018:19)
- “*sessiz süt, *görgüsüz çikolata, *karton yürüyü , *ekme i iç-“ (Çetinkaya, 2020:324)
- “öl- fiili “Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor” (Do ru, 2020:15)

In order to eliminate this confusion, first of all, a literature review should be done and different terms and concepts should be determined. In the second stage, it is expected that the most appropriate terms will be proposed by eliminating the multinomiality and concept confusion and evaluation accordingly. In this article, considering the views of Chomsky and Uzun on grammatical and ungrammatical concepts, the current conceptual confusion and terminological overabundance issues in language research will be discussed.

Grammatical, ungrammatical, acceptable, meaningful, nonsensical

Boz, Erdo an (2020). “On Grammatical and Ungrammatical Concepts”. *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 1-11.

1. G R

Dilbilim ve dilbilgisi ara tırmalarında kimi yapılar için “*dilbilgisi dı ı, dilbilgisi-dı ı, dil dı ı, mantık dı ı, kabul edilemez/yanlı , kullanım dı ı, anlamsız vb.*” pek çok terim kullanılmaktadır. Bu terim karga asını gidermek için öncelikle *dilbilgisel* ve *dilbilgisi dı ı* kavramlarını açıklamak gerekiyor.

1.1. Dilbilgisel ve dilbilgisi dı ı nedir?

1.1.1. Dilbilgisel

Dilbilim ve dilbilgisi sözlükleri ile alan literatürü kısaca gözden geçirildi inde *dilbilgisel* (grammatical) kavramı için söylenenler, ayrıntıya girilmeden öyle özetlenebilir.

Eldeki dilsel verinin (sözlü veya yazılı bir metin) o dilde üretilebilir olup olmamasına bakılarak *dilbilgisellik* (grammaticalness) ölçütleri:

- i. Bir dilbilim ve dilbilgisi kuramlarına uygunluk
- ii. Dilbilgisine, bir dilin yapısına ait olma
- iii. Dilbilimsel ölçütlere uygun olma
- iv. Kavramlar arasında mantıklı, anlamlı bir ili ki
- v. Dilde kabul edilebilir olma
- vi. Dil birimlerinin sistemli ve tutarlı bir sıralama içinde kullanılarak anlam kazanması

Sonuç olarak dilsel bir veri yukarıda verilen ölçütlere uygunsa *dilbilgisel*, uygun de ilse *dilbilgisi dı ı* dır. *Dilbilgisel* terimi yanında *dilbilgisi dı ı* kar ıtlı ndan olu turulmu *dilbilgisi içi* (grammatical) ve *dil içi* (intralinguistic) terimleri de kullanılmaktadır (Chomsky, 2002:15; Vardar, 2002; mer, Kocaman ve Özsoy, 2011; Turan vd. 2018:19; Çetinkaya, 2020:324; Özdemir, 2017; Do ru, 2020:15).

1.1.2. Dilbilgisi dı ı

Dilbilim ve dilbilgisi ara tırmalarında yıldız imi (*)¹ ile i aretlenen kimi örnekler *dilbilgisi dı ı lık* (agrammaticality) i aretler. *Dilbilgisi dı ı* (ungrammatical) terimi yukarıda *dilbilgisellik* için verdi imiz ölçütlerle kar ıtlık olu turmaktadır. Burada tekrara dü memek için benzer maddeleri sıralamaya gerek duymadık. *Dilbilgisi dı ı lık* yazının *Tartı ma ve de erlendirmeler* (bk. 2.) bölümünde geni çe ele alınacaktır.

Dilbilgisi dı ı terimi yanında *dil içi* kar ıtlı ndan olu turulmu *dil dı ı* (non-linguistic, nonlinguistic, extralinguistic), *dilbilgisi kurallarına uymayan* (ungrammatical) ve *dilbilgisi kar ıtlı* (anti-grammatical) terimleri de kullanılmaktadır. Bunların yanında *dilbilgisi dı ı ndalık* (agrammatism) terimi de kullanımdadır.

Konunun ayrıntısına girebilmek için Chomsky ve Uzun’un söylediklerini kısaca özetlemek gerekiyor.

1.2. Chomsky’e göre dilbilgisel ve dilbilgisi dı ı kavramları

Chomsky’e göre *dilbilgisel* kavramı anlambilimsel (semantic) anlamda *anlamlı* (meaningful, significant) olarak tanımlanamaz. A a ıda verdi i tümceleri (1, 2) e it derecede *anlamsız* (nonsensical) olarak görür ancak Chomsky’e göre ngilizce konu an biri için ilk tümce (1) *dilbilgiseldir*.

¹ Yıldız imi (*), dilbilgisi ve dilbilim çalı malarında genellikle *dilbilgisi dı ı* yapıların i aretlemesi için kullanılır (Turan vd. 2018:19). Uzun’a göre (Kornfilt, 1997’den örneklendirerek) tamamen bozuk tümce (*) imiyle gösterilebilir. Derecelenmeye göre kabuledilebilir tümceden ba layarak daha az bozuk tümceler (?) imi ile i aretlenir. Bozukluk oranı arttıkça (?) iminin sayısı da artırılır (2000:5).

(1) Colorless green ideas sleep furiously. (Renksiz ye il fikirler öfkeyle uyur.)²

(2) Furiously sleep ideas green colorless (*dilbilgisi dı ı*)

Chomsky, konuyu burada bırakmaz ve (3-6) tümcelerini vererek açıklamalarını geni letir. Ona göre a a ıda verdi i tümcelerden (3) yerine (5)'in veya (4) yerine (6)'nın tercih edilmesi için bir anlamsal bir neden yoktur. Burada (3 ve 4) ngilizcenin *dilbilgisel* tümceleridir.

(3) have you a book on modern music? (Modern müzik üzerine bir kitabın var mı?)

(4) the book seems interesting. (Kitap ilginç görünüyor.)

(5) read you a book on modern music? (Modern müzik üzerine bir kitap okudun mu?)

(6) the child seems sleeping. (Çocuk uyuyor gibi görünüyor.)

Chomsky (yukarıda verdi i örneklerden (3-6) yola çıkarak) *dilbilgisellik*'in tam anlamıyla tanımına yönelik bir ara tırma yapmanın sonuçsuz bir çaba olaca ını söyler. O, (3 ve 4)'ü (5 ve 6)'dan ayırt etmek için derin yapısal nedenler oldu unu kitabın 7. bölümünde (Some Transformations In English) bunu açıklayaca ını belirtir. Ayrıca böyle konuları açıklayabilmek için sözdizimsel yapı teorilerinin çok ötesine geçmek gerekti ine vurgu yapar (2002:15).

Sonuç olarak Chomsky, dilbilimde *sözdizim* ve *anlambilim* ayrımını yaparak *yapıya* (sözdizim) dikkat çeker ve *anlamsız* bile olsa *yapıya* uygun tümcenin *dilbilgisi dı ı* sayılamayaca ını söyler. Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak Chomsky'nin tümceleri sözdizim ve anlam açısından üçe ayırdı ını söyleyebiliriz.

i. Dilbilgisel-anlamlı

ii. Dilbilgisel-anlamsız

iii. Dilbilgisi dı ı-anlamsız

1.3. Uzun'a göre kabuledilebilirlik ve dilbilgisellik

Uzun, bir tümcenin do al konu ucunun diline uygunlu unu (aitli ini) *kabuledilebilirlik* terimi ile kar ılamaktadır. Kabuledilebilirli i; *do allık*, *anla ılırlık* ve *tuhaflık* olarak üç dereceye ayıran Uzun, bu derecelendirmenin son noktasını *kabuledilebilir olmayan* tümcelerin olu turdu unu belirtir. Ancak böyle bir derecelendirmenin ütöpik olaca ını söyleyen Uzun'a göre evrensel dilbilgisi iki uç noktayı dilbilgisel ve dilbilgisi dı ı olarak adlandırmı tır.

Kabuledilebilirli i edim (bir konu ucusunun sözvarlı ı, sesletim özellikleri ve konu ma biçimi gibi bireysel özellikler içeren kullanım biçimi) ve dilbilgiselli i edinc (bir dilin ideal konu ucusunun onu anlama ve konu ma yetisi) çalı malarına özgü gören Uzun'a göre dilbilgiselli in dayandı ı kabuledilebilirlik iken kabuledilebilirli in dayandı ı dilbilgisellik de il do al konu ucuların sezgisel dil bilgisidir. Daha açık ifadeyle dilbilgisellik, kabuledilebilirli i saptamada kullanılan ölçütlerden yalnızca biridir. *Hafıza sınırları*, *ezgi* ve *stilistik biçimlendirmeler* vs. kabuledilebilirlikte rol oynayan di er etkenlerden bir kaçıdır. Ör. "Ahmet arkadaş larının gelmesini eve istiyor." gibi bozuk tümceler *ezgi* ile daha az bozuk hale getirilebilir.

Uzun'a göre dilbilgisel edincin bir dil kuramı çerçevesinde kullanılabilir olması için onun somut görünümlere indirgenmesi gerekir. Bu somutla tırma da dilin *dizilme*, *yorumlama* ve *sesletilme* gibi farklı yapılarına ba lanılarak dilbilgiselle tirilir. Ör. "Ali kendini yorgun hissediyor." tümcesinin ba ka biçimde söylenmemesinin edincin, *sözdizim*, *anlambilim* ve *sesbilim* düzlemleriyle birlikte düzenlendi ini gösterir (2000:5-8).

² Chomsky'nin bu tümcesi sonradan çok ele tirilmi , özellikle iir dili referans gösterilerek *anlamlı* tümce oldu u savunulmu tur.

Dilbilgisel, dilbilgisi dışı, kabuledilebilirlik vb. terimler hakkında daha fazla bilgilenmek için u kaynaklara da bakılabilir bk. (Trask, 1993; Bussmann, 2006; Crystal, 2008; Hogan, 2011).

2. TARTI MA VE DE ERLENDİRMELER

Bu bölümde çeşitli alıntılar üzerinden *dilbilgisellik* ve *dilbilgisi dışılık* tartışmaları yapılacak ve de erlendirmeler genel olarak edineç gerektiği yerde ise edim açısından yapılacak ve dilsel yapıların hem yapısal hem de anlamsal durumları (özellikleri) birlikte verilecektir.

Tartıma ve de erlendirmeler Türkçe örnekler üzerinden yapılacaktır. İngilizce tartışma örnekleri için u kaynağa bakılabilir bk. (Meyer, 2009:11-12)

i. Turan vd.’e göre sesler, tek başına anlamlı bir birim değildir, sistemli ve tutarlı bir biçimde bir araya getirilirlerse *anlamlı* olurlar aksi halde *dilbilgisi dışı* yapılardır. Turan vd. burada anlamlılık ve dilbilgisellik arasında bir karşıtlık kurmuştur.

“Sesler kendi başlarına anlamlı değildir. Yalnızca sistemli ve tutarlı bir sıralama içinde kullanılırlarsa anlam kazanabilirler.

Örneğin, Türkçedeki l, d ve i sesleri, *ild, *lid ya da *idl ekinde de il, dil olarak sıralanırsa ‘ileti im aracı’ anlamına gelen bir sözcük olabilir.

Dilbilimde bir dildeki dilbilgisi dışı yapılar (*) işaretleri ile gösterilir (Lees ve Klima, 1963: 18)” (2018:19).

Turan vd.’nin tespit ettiği (*) imli yapılar *dilbilgisi dışı-anlamsızdır*.

ii. Turan vd. kuralcı dilbilgisine göre dildeki kimi yapıların “kabul edilemez/yanlı” olduğu ve bu tür kullanımların “iyi ya da güzel” olmadığını savunduklarını söylerler.

“Kuralcı dilbilgisi dile kuralcı bir yaklaşım içeren dilbilgisidir. İnsanlık tarihi içinde dile ve dilbilgisi kurallarına değişik yaklaşımlar olmuştur. Bunlardan bazıları dilde bulunan bazı yapıların diğerlerine göre ‘kabul edilemez/yanlı’ olduğu ve bu yapıların kullanımının ‘iyi’ ya da ‘güzel’ dil kullanımı olmadığını savunan, de er yargılarına dayalı ‘kuralcı’ yaklaşımı benimsemişlerdir. Örneğin, bazı kuralcılara göre Türkçede devrik tümce kullanmak ‘güzel’ Türkçe değildir. Kuralcı dilbilgisi yaklaşımına göre “Dilbilim kitaplarını karıştırırken eriştiğim bu bilgiye.” gibi bir tümce iyi bir kullanım değildir.” (2018:194).

Turan vd.’nin aktardığı bu tümce *dilbilgisel-anlamlıdır*. Kabuledilemezlik tespiti ise kuralcı dilbilgisine göredir. Kuralcı dilbilgisinin olduğu turdu u “kabul edilemez/yanlı” ve ‘iyi’ ya da ‘güzel’ ölçütleri, evrensel dilbilgisinde geçerli olan dilbilgisi dışı ve dilbilgisel kavramları için nesnel ölçütler değildir.

iii. Mer, Kocaman ve Özsoy’a göre bir yapı, dilbilgisi kurallarına uygunsa *dilbilgiseldir* ancak içerikle tirmede anlam karmaşasına yol açırsa *geçerli* değildir.

“Bir yapı dilbilgisi kurallarına uygun olmasına karşın, anadili konuları tarafından edimbilimsel etkenlerden ya da bilişsel olarak anlamlandırma sürecinde güçlüklerle yol açmasından dolayı geçerli³ bulunmayabilir; örn.

“Biz [Zeynep’in [Aylin’in [Berna’nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk.” tümcesi dilbilgiseldir, ancak içerikle tirmeleme anlam karmaşasına yol açtığından geçerli değildir. Aynı şekilde,

“Kitap ta okudu.” tümcesi sözdizim açısından dilbilgiseldir, ancak anlamsal açıdan geçerli değildir.” (2011:130)

³ “Sözdizim, anlambilim, edimbilim Üretici Dilbilgisi Kuramı çerçevesinde, bir yapı ya da sözcenin anadili konuucusu tarafından kabuledilebilirlik ve yorumlanabilirlik derecesini belirleyen nitelikli ve dile aitlik yargısındaki özelliği.” (Mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)

mer, Kocaman ve Özsoy'un alıntıda verdikleri ve *geçerli de il* dedikleri tümceler *dilbilgisel-anlamsızdır*.

iv. Özsoy'a göre kimi tümcelerin dilbilgisi dışılığı'nın bir nedeni de ba lama ko ullarından birincisine karşı gelmeleridir.

"A a ıdaki tümcelerin Türkçede dilbilgisi dışılığı olmalarının nedeni, Ba lama Ko ullarından birincisine karşı gelmeleridir.

(9) a. *Ben [herkes-in kendi-m-e bak-ma-sı] nı istemiyorum.

b. *Sen [ben-im kendi-n-i oraya götür-me-m-i] istiyorsun.

(9a-b) tümcelerinde dönümlü adılar kendi yönelim ulamları olan yantümce içinde ba lanmamı lar, üst tümcenin öznesi olan öncüler ben ve sen tarafından ba lanmı lardır. (A) Ba lama Ko ulu dönümlü adılın kendi yönetim ulamı içinde ba lanmasını öngörmektedir. Böylelikle, tümcenin dilbilgisi dışılığı olması açıklanmaktadır. Ki i adılarının bulunduğu (10a-b) ise Ba lama Ko ullarından (B)'ye uygun olduğu için, tümceler dilbilgiseldir:

10.a. Ben [herkes-in ban-a bak-ma-sı] nı istemiyorum,

b. Sen [ben-im sen-i oraya götür-me-m-i] istiyorsun." (1992:79-80)

Özsoy'un alıntıda (*) imli tümceleri *dilbilgisi dışılığı-anlamsızdır*, diğer tümceler ise *dilbilgisel-anlamlıdır*.

v. Güneş'e göre sözdizim-bürün arakesitinde karşılaştılan ele me uyu mazlıklarında dilbilgisi dışılığı yapılanmalar görülebilmektedir.

"Uyu mazlıkları, Düzgünlük Kısıtlarını Ele me Kuramı çerçevesinde ele alan Ito ve Mester (2017), çeşitli dillerde sözdizim-bürün uyu mazlıklarını ayrıntılı olarak ele almıştır. Düzgünlük kısıtları, bürünsel ulamların kendi içlerinde ve birbirleri arasındaki ilişkileri düzenler. Sadıklık kısıtlamaları sonucu oluşan bürün yapısı o dilde geçerli olan düzgünlük kısıtlarına uymadığı durumlarda, sadıklığın düzgünlük sağlamak amacıyla bozulduğunu gözlemleriz. Bu, sözdizim-bürün arakesitinde karşılaştılan ele me uyu mazlıklarının en önemli nedenlerinden biridir. Böylesi dilbilgisi-dışı yapılanmalar, o dile ait onarım yöntemleri ile o dilin dilbilgisine uygun hale getirilir. Bu da sadıklık sonucu oluşan sözdizime e biçimli bürün yapısında bozukluklar meydana getirir." (Güneş, 2020)

Yukarıda sözü edilen yapılar *dilbilgisi dışılığı-anlamsızdır*.

vi. Do ru, Johanson'un kılını teorisi açısından a a ıdaki tümceleri de erlendirir ve bu tümceleri *kabul edilemez* olarak görür. Kılını teorisine göre a a ıda (*) işaretli tümceler *anlamlı* değildir.

kalk- fiili "Kalktı mı? *Evet, kalktı ve de hâlâ kalkıyor";

kapat- fiili "Kapattı mı? *Evet, kapattı ve de hâlâ kapatıyor";

öl- fiili "Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor";

bul- fiili "Buldu mu? *Evet, buldu ve de hâlâ buluyor" ifadelerinde kullanıldıklarında kabul edilemez tümceler olurlar." (2020:15).

Do ru'nun alıntıda (*) imli tümceleri kılını teorisine göre *dilbilgisel-anlamsızdır*.

vii. Sargın'a göre kiplik teorisinde kimi tümcelerde tanıtlayıcının kullanılmaması, dilbilgisi dışılığına ve kabuledilebilirlikte tartışılmalara yol açmaktadır.

"Aynı zamanda olayın görülerek mi, duyularak mı, yoksa başka birinden öğrenilerek mi bilindiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Bu da dilbilgisel zamanla kaynağı, bir grup tanıtıcılık belirticisi (tanıtlayıcı) aracılığıyla sağlanmaktadır. Tanıtlayıcının kullanılmaması durumunda dilbilgisi-dışı ve kabul edilebilirliği tartışılmalı tümceler ortaya çıkmaktadır.

(17)’deki tümcenin kullanılması, eğer bir kişi José’yi futbol oynarken gördüyse uygundur. –ka hem tanıtıcılığı hem de yakın bitimlilik zamanını belirtmektedir (Aikhenvald, 200: 1- 3):

(17) José irida di- manika -ka

José futbol 3.tek. kişi erkek oyna yakın bitimlilik görsel

‘José futbol oynadı (biz gördük)’ ” (2010:9-10).

Sargın’ın alıntıda verilen tümcesi (17) kiplik teorisine göre *dilbilgisel-anlamlıdır*.

viii. Altunel’e göre gündelik dil (konu ma dili) görece dilbilgisi dışılıklarla doludur. İnsanlar konu urken birçok dilbilgisel yanlışlar yaparlar ve bunlar çoğu kez geri dönüp düzeltil(e)mez. Konu manının hızı ve dil ekonomisi bunu zorunlu kılar. Burada (yazı dilinin ölçütlerine göre) dilbilgisi dışılıkların olmasıyla beraber bir anlamsızlık söz konusu değildir.

“Konu urken beyinde kurgulanan anlamları ifade etmek için sınırlı bir zaman vardır konu macı için. Bu kısıtlı zamanda söylenmek istenilenlerin düzgün cümleler, en azından anlaşılabilir yapılar ekline sokulmaları gerekir. Geriye dönüp düzeltme olanakı yoktur genellikle, bir söylenilen bir daha düzeltilemez. Bu yüzden sık sık kurallara uymayan cümleler kurgulanır ve konu manının sürekliliğini sağlamak için zaman kazanmak amacıyla araya dilin içerisinde yer almayan sesler katılır. Bunun dışında öksürmek, burnunu çekmek, vb. birçok başka sesler daha çıkarılır. Böylece, konuların çok büyük bir bölümü yaygın anlayışla dilbilgisi-dışı olacak yapılara dönüşürler. Oysa her türlü yazılı kuralın ve yazının kaynağında hep konu ma dili vardır. Konu ma dili kullanılarak üretilen kurallar, konu ma dilinin kurallarını açıklamaya yetmiyor... Bu, diğer bilim dalları için çok büyük bir sorun olurdu; ama dilbiliminde uzmanlar bu durumdan rahatsız olmu gibi görünmüyorlar.”⁴

Uzun’a göre “Ahmet arkadaşlarının gelmesini eve istiyor.” gibi bozuk tümceler *ezgi* ile daha az bozuk hale getirilebilir (2000:5-8). Dolayısıyla gündelik dilin kimi tümceleri *dilbilgisi dışı-anlamlıdır*.

ix. Aşağıdaki alıntıya göre *dilbilgisellik*, tümcelerin doğruluğu (dil dışı dünyada bir olguyla karıştırmaları) ile ilgili değildir. *Dilbilgisellik* için anlamı doğru tümceler zorunlu değildir, öyle olsaydı insanlar yanlış/yalan tümceler kuramazdı.

“Dilbilgisellik, tümcelerin doğruluğuna bağlı değildir. Eğer öyle olsaydı yalan söylemek olanaksız olurdu. Yine dilbilgisellik, tümcede sözü edilen nesnelerin gerçek olup olmadığına ya da tümcedeki olayların olması olup olmadığına da bağlı değildir. Örneğin, gerçek bilgi içermeyen, “mitolojideki tek boynuzlu atlar”dan söz eden ya da “hamile babalar” gönderiminde bulunan tümceler dilbilgisel olabilir.”⁵

Dil dışı dünyada bir olguyu karıştırmayan yapılar, Uzun’un ifade ettiği kabuledilebilirlik dereceleri (*doğallık, anlaşılabilirlik ve tuhaflık*) içinde değerlendirilebilir. Söz konusu yapılar *dilbilgisel-anlamlıdır*.

x. İfade *anlamsal sapma* (alılmamı başda tırma) olarak adlandırılan ifadeler *dilbilgisellik* açısından dikkate değerdir. Özellikle kinci Yeni şiirinde görülen ağız tırma, bir *anlamsızlık* ifadesi değil şiirin kendi şiir dilini yakalamaya çabasıdır.

“Bir deniz akıyor gözlerinden
Saçların rüzgârların dilinde” (Cemal Süreya)

⁴ Yusuf Altunel, “Dilde Kurallar-Kuralsızlıklar”

<http://gazete.news/dilde-kurallar-kuralsizliklar/> (12.11.2020)

⁵ (https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/141884/mod_resource/content/1/12.pdf) (12.11.2020)

Chomsky, bu yapıları *dilbilgisel-anlamsız* olarak de erlendirmi ancak sonrasında çok ciddi ele tirilmi tir. Uzun'a göre bu yapılar do al dil kullanıcısı için kabuledilebilir düzeydedir. Alıntıda ki alı ılmamı ba da turma ifade eden yapılar *dilbilgisel-anlamlıdır*.

xi. Çürük'ün alıntıda kullandı ı *kullanım dı ı* kavramı sözcük ölümü ile ilgilidir. Dil dı ı dünyada göndergenin ortadan kalkmasıyla kar ılı ı olan sözcük (dilsel yapı) bo a çıkar, böylelikle sözcük ölümü gerçekleşir. Bu tür dilsel yapılar, e zamanlı olarak bakıldı ında *dilbilgisel* olsa da *anlamsızdır*.

"Sözcükler için kullanım dı ı olmanın önemli bir nedeni *sözcük ölümü*dür. Sözcü ün göndergesinin dil dı ı dünyadan kalkması durumunda sözcükler kar ıladıkları kavramdan yoksun kalmakta ve zamanla kullanımdan dü mektedir. Nesnelerin kullanımından dü mesine örnek olarak göçebelikten yerle ik hayata geçen toplumların göçebeyken kullandıkları e yalara ihtiyaç duymamaları gösterilebilir. Yine göçebe toplumların yer de i ikli i sonucu eski yerle im yerlerine ait iklime, do al artlara ait sözcüklerin de kullanılmaz olması örnek verilebilir. Din de i ikli i, yeni kültürlerle kar ıla ma ve etkile im de sözcüklerin kullanımdan dü mesine sebep olabilmektedir." (2020:392)

Çürük'ün sözünü etti i yapılar (Ör. apsut "ka nı tekerle inin a aç parçaları, ispit") Uzun'a göre genel dil kullanıcısı için kabuledilebilirlik derecesinin son noktası kabuledilebilir olmayan yapılarıdır, bu yüzden *dilbilgisel-anlamsızdır*.

xii. Tarihsel metinlere ait kimi yapılar *sesbilgisi* ve *biçimbilgisi* açısından e zamanlı bakı açısıyla dilbilgisi dı ı ve anlamsız kabul edilebilir. Ör.

*keleyorur "geliyor", *geliservenin "gelece im"

Yukarıda verilen tarihsel metinlere ait örneklerin e zamanlı olarak de erlendirilmesi tarihlendirme yanlı ı (anakronizm)'dir. Sözü edilen yapılar genel dil kullanıcısı için kabuledilebilir olmasa da artzamanlı bakıldı ında *dilbilgisel-anlamlıdır*.

3. SONUÇ

Yukarıda yaptı ımız tartı ma ve de erlendirmelerden u sonuçlar çıkartılabilir.

- i. Yıldız (*) imi ile i aretlenen dilsel yapılarda hem yapısal hem de anlamsal durum bir arada verilmelidir. Ör. *dilbilgisel-anlamlı*, *dilbilgisel-anlamsız*, *dilbilgisi dı ı ı-anlamsız*, *dilbilgisi dı ı ı-anlamlı*.
- ii. Dilbilgisellik, dilin yalnızca *sözdizim* de il aynı zamanda *ses* ve *biçimbilgisel* yapılarını da kapsar.
- iii. Anlamlılık, (do al) dil kullanıcısının e le tirdi i dilsel yapı ile dil dı ı gerçeklik (gönderge) ve/veya kavramlar arasında olan ili kisi sonucu ortaya çıkar. Anlamlı veya anlamsız olma durumu dil kullanıcılarına ve çe itli dil düzlemlerine göre de i iklik gösterebilmektedir.
- iv. Dilbilgisellik yanında kabuledilebilirlik terimini de kullanan Uzun'a göre kabuledilebilirlik *edim*, dilbilgisellik ise *edinç* çalı malarına özgüdür. Kabuledilebilirlik daha geni bir kavram olarak *dilbilgisellik* (do al konu ucunun *sezgisel dilbilgisi*), *hafıza sınırları*, *ezgi* ve *stilistik biçimlendirmeler* gibi ölçütlere dayanmakta ve hem yapı hem de anlamı kapsamaktadır.
- v. Dilbilim ve dilbilgisi teorilerine uygunluk dilbilgisellik ve anlamlılık için bir ölçüttür.
- vi. Gündelik dilin kimi bozuk yapıları, dilbilgisi dı ı olsa da kabuledilebilirli in kimi imkânlarıyla anlamlı hâle getirilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Altunel, Yusuf (2020). “Dilde Kurallar-Kuralsızlıklar”. <http://gazete.news/dilde-kurallar-kuralsizliklar/> (12.11.2020)
- Bussmann, Hadumod (2006). *Dictionary of Language and Linguistics*. Routledge Publications, London.
- Chomsky, Noam (2002). *Syntactic Structures*. Berlin-New York, Mouton de Gruyter.
- Crystal, David (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Çetinkaya, Bayram (2020). “Sözdizimi” (Edit. Erdo an Boz). *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çürük, Yasemin (2020). “Sözcükbilim” (Edit. Erdo an Boz). *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Do ru, Fatih (2020). “Kılımı ” (Edit. Erdo an Boz). *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Güne , Güliz (2020). “Türkçede Bürün ve Sözdizim Arakesiti”. Kuramsal ve Uygulamalı Sesbilim. Seçkin/ Sosyal Bilimler, Ankara.
- Hogan, P. Colm (2011) *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences*, Cambridge University Press, Cambridge.
- mer, Kamile-Kocaman, Ahmet-Özsoy, Sumru A. (2011) *Dilbilim Sözlü ü*, stanbul, Bo aziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Meyer, Charles F. (2009) *Introducing English Linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Özsoy, Sumru A. , (1992) “Türkçe’de E gönderge Örüntüsü” *Dilbilim Ara tırmaları*, 1992 s.77-85.
- Sargın, Meltem (2010) *Türkçede Tanıtlama Belirticilerinin levleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Dilbilim Anabilim Dalı, Yayınlanmamı Doktora tezi, zmir.
- Trask, Robert Lawrence (1993). *A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. Routledge Publications, London.
- Turan, Ümit Deniz vd. (2018). “Sözdiziminde Temel Kavramlar”. *Genel Dilbilim I* (Editörler: Ay e Sumru Özsoy ve Ümit Deniz Turan). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eski ehir.
- Uzun, Nadir Engin (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. Multilingual Yayınları, stanbul.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlü ü*. Multilingual Yayınları, stanbul.

EXTENDED SUMMARY

In linguistics and grammar research, the examples given by using the (*) sign are "non-grammatical, non-linguistic, non-logical, unacceptable / incorrect, out of use, meaningless, etc." many terms are used. Considering the contexts in which these signs and terms are used, it is striking that the terms have close or distant meanings. It is clear to the reader that this situation causes (or will be) a confusion of terms and concepts:

- "Furiously sleep ideas green colorless" (Chomsky, 2002:15)
- "Biz [Zeynep'in [Aylin'in [Berna'nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk." (mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)
- "*ild, *lid ya da *idl" (Turan vd., 2018:19)
- "*sessiz süt, *görgüsüz çikolata, *karton yürüyü , *ekme i iç-" (Çetinkaya, 2020:324)
- "öl- fiili "Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor" (Do ru, 2020:15)

In order to eliminate this confusion, first of all, a literature review should be done and different terms and concepts should be determined. In the second stage, it is expected that the most appropriate terms will be proposed by eliminating the multinomiality and concept confusion and evaluation accordingly.

Grammatical

When linguistics and grammar dictionaries and the field literature are briefly reviewed, what has been said for the grammatical concept can be summarized as follows without going into detail.

Grammaticalness criteria are as follows, depending on whether the linguistic data (an spoken or written text) can be produced in that language.

- i. Compliance with a linguistics and grammar theories
- ii. Belonging to grammar, to the structure of a language
- iii. Compliance with linguistic criteria
- iv. A logical, meaningful relationship between concepts
- v. Being acceptable for the language
- vi. Making meaning by using language units in a systematic and consistent order

Ungrammatical

In linguistics and grammar research, some examples marked with an asterisk (*) mark agrammaticality. The term ungrammatical contrasts with the criteria we have given above for grammaticality. We did not need to list similar items to avoid repetition here. Agrammaticality will be discussed extensively in the *Discussion and evaluations* section of the article.

According to Chomsky, the grammatical concept cannot be defined as meaningful in the semantic. He sees the following sentences (1, 2) as equally nonsensical. however, according to Chomsky, for an English speaker, the first sentence (1) is grammatical.

- (1) Colorless green ideas sleep furiously.
- (2) Furiously sleep ideas green colorless

Chomsky does not leave the subject here and expands his explanations by giving (3-6) sentences. According to him, there is no semantic reason to prefer (5) instead of (3) or

(6) instead of (4) from the sentences given below. Here (3 and 4) are grammatical sentences of English.

(3) have you a book on modern music?

(4) the book seems interesting.

(5) read you a book on modern music?

(6) the child seems sleeping.

Uzun meets with the concept of acceptability that a sentence is appropriate to the language of the natural speaker. Uzun, admissibility; It divides it into three degrees as naturalness, intelligibility and strangeness. He states that the end point of this ranking is made up of non acceptable sentences. However, according to Uzun, who said that such a consideration would be utopian, universal grammar has named the two extremes grammatical and ungrammatical.

According to Uzun, for grammatical competence to be usable within the framework of a language theory, it should be reduced to concrete aspects.

This concretization is also grammaticalized by connecting to different structures of the language such as sequencing, interpretation and pronunciation. Ex. "Ali feels tired." sentence is not spoken any other way because competence is organized together with syntax, semantics and phonology levels (2000: 5-8).

As a result;

- i. In linguistic structures marked with an asterisk (*), both the network and the semantic status should be given together. Or. grammatical-meaningful, grammatical-nonsensical, ungrammatical-nonsensical, ungrammatical-meaningful.
- ii. Grammaticalness includes not only syntax but also phonetic and morphological structures of language.
- iii. Meaningfulness, emerges as a result of the relationship between linguistic structure and non-linguistic reality and concepts. The meaningful or nonsensical situation may vary according to language users and various language levels.
- iv. According to Uzun, who also uses the term acceptability as well as grammar, acceptability is to performance and grammaticality is to competence studies. Acceptability as a broader concept is based on criteria such as grammaticalness (natural speaker's intuitive grammar), memory limits, melody and stylistic formations, and includes both structure and meaning
- v. It is a criterion for conformity for grammaticalness and meaningfulness to linguistics and grammar theories.
- vi. Some distorted structure of ordinary language are ungrammatically. Nevertheless, it can be made meaningful by some possibilities of acceptability.

Keywords

Grammatical, ungrammatical, acceptable, meaningful, nonsensical